

Avrupa Birliği'nin Alternatifi Avrasya Gümrük Birliği Olamaz

Başkent Üniversitesi

Türkiye AB İlişkilerinin Geleceği Paneli

Prof. Dr. S. Rıdvan Karlık

Ankara, 23 Kasım 2017

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ortak üyelik için 1959 yılında yaptığı başvurusunun üzerinden yarım yüzyıldan fazla zaman geçmiştir. AB'nin 2014-2020 bütçe döneminde Türkiye'nin üyeliğini dikkate alan bir bütçe planlaması yapılmamış olması, Avrupalıların Türkiye'yi bu dönemde ye olarak görmediğini ortaya koymaktadır. Bunun sebebi Türkiye'nin Avrupalılığı konusunda süregelen tartışmalardır. Almanya Başbakanı Angela Merkel, başından bu yana Türkiye'nin AB yeliğine karşı çıkan AB'deki etkin iki siyasetiden biridir. Türkiye'nin AB yeliği bir 'ahdi yükümlülük' olmasına rağmen Merkel ile nceki Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy tarafından Türkiye'ye önerilen imtiyazlı ortaklık, uluslararası hukukta geçerli olan 'ahde vefa' (pacta sunt servanda) kuralını yok saymak anlamındadır.

Türkiye, AB ile gümrük birliğini gerçekleştirdiği için bir anlamda ayrıcalıklı ortak statüsündedir. AB'ye sonradan katılan ülkeler arasında Yunanistan dışında hiçbir ülke önce gümrük birliğine girerek ye olmamıştır. Günümüzde gümrük birliği taraflara yarar sağlamış olsa da, (World Bank 2014) kapsamının genişletilmesi gerekir. 9 Aralık 2011 tarihinde Katılım Anlaşması'nı imzalayan Hırvatistan'ın 2013 yılında ye olmasıyla Avrupa Birliği'nin sayısı 28'e ulaşmıştır. Batı Balkan lkelerinden Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan aday, Bosna Hersek ve Kosova potansiyel aday ülkelerdir. Karadağ ve Sırbistan ile müzakerelere başlanmıştır. İzlanda Mart 2015'de adaylıktan çekilmiştir.

Türkiye'nin gelecek yıllarda küresel ve bölgesel imkanları nasıl değerlendirebileceği, ne türden stratejiler belirleyeceği çok önemlidir. Bu sorulara cevaplar aranırken, dünyada mevcut ve muhtemel geniş ve dar kapsamlı birleşme hareketlerini iyi izlemek gerekir. Bu kapsamda ABD ile AB arasında gerçekleştirilmesi ngrlen Transatlantik Ticaret Anlaşması göz ardı edilmemelidir. Bu bakımdan Türkiye'nin küreselleşen dünyadaki yerini sağlıklı bir Şekilde belirlemek, kısa ve uzun vadeli durum değerlendirmelerinde bulunmak, ağdaş bir ülke olmak için büyük önem taşımaktadır.

Türkiye, dünya ekonomisi ile bütünleşme çabası içinde olan gelişme yolundaki ülkeler arasındadır. Avrupa kıtasında olmayan ülkelerden farkı, Batı'nın siyasi ve ekonomik kuruluşlarının tamamına yakınına ye, diğerleriyle çok yakın ilişki içinde bulunmasıdır. nemli fark, coğrafi konumu ile ilgilidir. Türkiye bulunduğu bölgede Karadeniz Ekonomik

İşbirliği, Ekonomik İşbirliği Kuruluşu ve İslam Konferansı Kuruluşu'na üyedir, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile yakın ilişkiler içindedir.

Türkiye'nin değişen dünya şartlarına uyum sağlaması ve dünya ekonomisiyle bütünleşebilmesi için orta ve uzun vadeli stratejilere ihtiyacı vardır. Bu stratejiler içinde Türkiye'nin Batı dünyasından kopmasına yol açabilecek Avrasya Ekonomik Birliği (Gümrük Birliği) ve de Şanghay İşbirliği Kuruluşu ya da bazı akademisyenleri tanımlamasıyla Altay Birliği yer almamaktadır.

Türkiye tercihini, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Batı dünyasından yana yapmıştır. Bununla beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100'ncü yılı olan 2023'ün Türkiye'ye üyelik tarihi olarak belirlenmesi, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin üyeliğine yaklaşımını ortaya koyması bakımından bir mihenk taşıdır. Avrupa Birliği ile ilişkilerde çeşitli faktörlerin etkisiyle meydana gelen olumsuz gelişmeler sebebiyle Türkiye'nin son 200 yıldır Batı'ya dönük yüzünü, Şanghay İşbirliği Kuruluşu ve Avrasya Ekonomik (Gümrük) Birliği gibi Rusya ve Çin'in siyasi ve ekonomik etkinliğinde olan kuruluşlara yöneltmesi bir alternatif olarak değerlendirilemez.

Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde Ankara Anlaşması'ndan bağımsız olarak ve bu Anlaşma'da öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden bir Avrupalı devlet olarak o zamanki ismiyle AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Böylece Türkiye, üyelik başvurusundan önce kendisine hissettirilen Ankara Anlaşması'nın 28'nci maddesinde belirtilen duruma henüz ekonomik yönden ulaşmadığı savını ortadan kaldırmış ve Roma Anlaşması'nın "*her Avrupalı devlet Topluluklara katılmayı isteyebilir*" hükmünden yararlanmıştır. **Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Topluluklarına tam üyelik başvurusu, 28 yıllık (1959-1987) Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir kilometre taşıdır.** Topluluğa ve Avrupa bütünleşmesine katılma konusunda bütün ilgili tarafların uygun görüşü ile yapılan başvuru, Türkiye'nin Cumhuriyet tarihinde aldığı en önemli kararlardan biridir.

Almanya Başbakanı Angela Merkel'in "***Türkiye ile gümrük birliğini genişletmeyeceğiz***" sözlerinin ardından Türkiye Almanya ilişkileri iyice gerilmiştir. Özellikle Almanya'daki seçimlerde oy kullanacak Türklere "***Bu partilere oy vermeyin***" çağrısının yapılması, ipleri kopma noktasına getirmiştir. Almanya ile siyasi gerginlik, Almanya'dan çok Türkiye'ye zarar verir. Almanya geçen yıl Türkiye'nin en çok mal sattığı ülke olmuştur. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı verilerine göre Almanya'ya olan ihracatın toplam ihracat içindeki payı yüzde 9,7'den yüzde 9,3'e düşmesine rağmen bu ülkeye ihracat 595 milyon dolar artarak 14 milyar 7 milyon dolara ulaşmıştır.

Gümrük birliğinin sağladığı geniş pazar ve rekabet ortamı sayesinde Türkiye Almanya'ya otomobil ihraç eden ülke durumuna gelmiştir. Türkiye'de artık Anadol, Murat, Renault 12 otomobilleri üretilmemektedir. 2017 yılının ilk 6 ayında otomotiv sektörü 14,3 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. İhracatın yüzde 78,24'ü (11,2 milyar dolar) Avrupa Birliği ülkelerindedir. AB ülkeleri arasında ilk sırada 2,1 milyar dolar ile Almanya gelmektedir. Almanya'ya yapılan ihracat, AB dışında ihracat yapılan 147 ülkeye yakındır. Ocak-Haziran döneminde yüzde 12.52'lik artışla 2 milyar 191 milyon 277 bin dolar ihracat yapılan Almanya, AB ülkeleri arasında açık ara ilk sırada yer almıştır.

2016 yılında Türkiye'ye gelen 25 milyon turistin 17 milyonu AB ülkelerindedir. Geçen yıl Almanya'dan gelen 3 milyon 890 bin turistle bu ülke ilk, İngiltere ise 1 milyon 711 bin bin

kişiyile üçüncü sırada yer almıştır. Son gelişmeler üzerine Almanya'dan gelen turist sayında azalma olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 2017 yılının ilk dört ayında Türkiye'ye gelen Alman turist sayısı 568 bindir. Geçen yıl aynı dönemdeki rakam ise 730 idi. Bu verilere göre Alman turist sayısı yüzde 22,1 oranında azalmıştır. Paket tur rakamlarına göre de özellikle Antalya'nın en büyük iki pazarından Almanya'daki düşüş dikkat çekicidir. Bu yılın ilk yarısında Almanya'dan paket tur tercihi yapan turist sayısı geçen yıla göre yüzde 22 azalarak 709 bin 742 kişiyile gerilemiştir.

Kaldı ki, 31 Aralık 1995 tarihinde gerçekleşen Gümrük Birliği'nin genişletilmesi ve de güncelleştirilmesi tüm tarafların yararınadır.18-19 Temmuz 2017 tarihlerindeki AB-Türkiye Karma İstişare Komitesi'ne Business Europe adına konuşmacı olarak katılan **Sofia Bournou, Gümrük Birliği'nin güncellenmesinin her iki taraf için de ekonomik yarar sağlayacak olmasının yanı sıra, Türkiye'deki siyasi ortamı olumlu yönde etkileyebilecek kapsamlı reformları da teşvik edebileceğini belirtmiştir.** Bournou, en kısa sürede Gümrük Birliği'ni güncelleme müzakerelerinin başlamasını Business Europe'un desteklediğini açıklamıştır. (BusinessEurope calls for the launch of negotiations to update the Customs Union as soon as possible)

Gümrük Birliği'nin güncelleştirilmesi 29 Kasım 2015 ve 18 Mart 2016 tarihlerinde yapılan AB-Türkiye zirve kararlarında yer almıştır. AB Komisyonu'nun günlük basın toplantısında, Almanya'nın Türkiye ile Gümrük Birliği'nin güncelleştirilmesi çalışmalarının askıya alınmasının gündeme gelmesi üzerine AB Komisyonu Baş sözcü Yardımcısı Mina Andreeva, AB-Türkiye Yüksek Düzeyli Diyalog Toplantısını hatırlatarak, **"Gümrük Birliği'nin güncelleştirilmesi bizim (üye ülkelere) teklif ettiğimiz bir şey"** demiştir. Sözcü Carlos Martin Ruiz de Gordejuela ise, AB'nin Türkiye ile ilişkisinin devam etmesinin son gelişmeler çerçevesinde gerekli olduğunu, katılım fonlarıyla reformlar, temel haklar, hukukun üstünlüğü gibi alanlara odaklanıldığını söylemiştir. Gordejuela, Komisyon'un 2016 sonunda Gümrük Birliği'nin güncellenmesi için AB Konseyi'nden yetki talep ettiğini şöyle hatırlatmıştır: *"Komisyon, Gümrük Birliği'nin güncelleştirilmesinin, her iki tarafa da önemli ekonomik yararlar sağlayacağını değerlendiriyor."*

Anlaşma'nın güncelleştirilmesiyle Gümrük Birliği; tarım, hizmetler, sanayi ve kamu alımları alanlarını kapsayacak şekilde genişleyecek, AB'nin üçüncü ülkelerle imzalayacağı serbest ticaret anlaşmalarında Türkiye'nin mağdur olması önlenecektir. Güncelleştirme ve derinleşme süreci, AB ile ABD arasında müzakereleri devam eden fakat Trump'un ABD Başkanı seçilmesiyle duraklayan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'na (TTIP) Türkiye'nin katılımını da kolaylaştıracaktır. Trump'ın seçilmesinden önce, iki taraf yaklaşık 3 yıl boyunca Trans Atlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması üzerinde müzakere ederek ticaretin önündeki engellerin birçoğunu ortadan kaldırmayı amaçlamıştı.

Eğer TTIP gerçekleşirse, Türkiye'nin TTIP dışında kalması durumunda, Almanya'da yerleşik IFO Enstitüsü (Institute for Economic Research) tarafından Almanya Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı adına 2013 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'nin ekonomik kaybı 20 milyar dolar (milli gelirinin %2,5'i) civarında olacaktır. **Derinleşme sürecinin Türkiye'yi tam üyelikten uzaklaştıracağı şeklinde tereddütler de vardır. Ancak Türkiye'nin üyelik vizyonunun korunması, siyasi kriterlere uyum ile sağlanacaktır.**

2014 yılında Dünya Bankası tarafından yayınlanan raporda Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesinin Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu etkileri olacağı vurgulanmıştır.

Tarım ürünleri ticaretindeki tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasıyla birlikte hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi senaryosunda milli gelirin yüzde 0,46 oranında (cari rakamlarla yaklaşık 3,5 milyar dolar) artabileceği hesaplanmıştır. Derinleştirilmiş Gümrük Birliği'nin ekonomik açıdan getireceği en büyük değişiklik, Türkiye ekonomisinin yaklaşık yüzde 70'ni oluşturan hizmetler sektörünün AB rekabetine açılacak olmasıdır. Bu gelişme, Türkiye'nin milli gelirini yüzde 0,2 oranında (2014 yılı rakamlarına göre 1,5 milyar dolar) artıracaktır. Sektörün Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi; bankacılık, ulaştırma, haberleşme, enerji ve turizm sektörlerini de olumlu etkileyecektir.

Almanya ile ilişkilerin gerilmesi üzerine bazı siyasetçilerin Avrupa Birliği'nin ayrı, Almanya'nın ayrı olduğu yönündeki demeçleri gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü, Almanya, İngiltere'nin ayrılma sürecinden sonra Avrupa Birliği içindeki üç büyük karar alıcı ülkeden biri ve de en önemlisidir. AB'de alınacak kararları etkilememesi düşünülemez. Almanya; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (Kıbrıs), Yunanistan, Fransa, Hollanda ve Avusturya gibi ülkeleri de yanına alarak AB'den istediği kararları zorlanmadan çıkarır. İlişkilerin giderek gerilmesi, bu ülkede yaşayan Türklerin hayatını zorlaştırır, Türkiye'deki vatandaşlar da kriz sebebiyle sıkıntıya girebilir.

Almanya'nın gümrük birliğini genişletmeyeceğiz çıkışı öncesinde özellikle Başbakan Merkel'in Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık önermesinin de bir hukuki dayanağı yoktur. Çünkü, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'de gümrük birliği ile sınırlı imtiyazlı ortaklık şeklinde bir tanımlama bulunmamaktadır. Türkiye AB ile gümrük birliğini gerçekleştirdiği için bir anlamda imtiyazlı ortak statüsündedir. AB'ye sonradan katılan ülkeler arasında Yunanistan dışında hiçbir ülke önce gümrük birliğine girerek üye olmamıştır. AB mevzuatına aykırı bir şekilde Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık statüsü verilmesi söz konusu olursa, Lizbon ve Ankara Anlaşmaları ile Katma Protokol'ün değiştirilmesi hukuki zorunluluk olarak ortaya çıkar.

Müzakerelerin açıldığı 2005 yılında Avusturyalıların direnişini kıran İşçi Patisi milletvekili ve dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı **Jack Straw** 2013 yılında yayınlanan kitabının 18'nci bölümünü Avrupa Birliği ve Türkiye'ye ayırmıştır. Hasta Adam Karşılık Veriyor: Avrupa ve Türkiye başlıklı bölümde Straw, müzakere sürecinin başlamasından bu yana Angela Merkel ile Nicolas Sarkozy gibi Avrupalı siyasetçilerin Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıktığını hatırlatarak, bu iki siyasetçinin Türkiye'nin üyeliğini arzulamamasını Türkiye'nin Müslüman ülke olmasına bağlamıştır:

“33 müzakere başlığının, 17'si engellenmiş durumda. Hiçbir aday ülkeye böyle davranılmamıştır. Acil sorun Kıbrıs'tır. Bu sorun, Fransa, Almanya ve İngiltere tek ses olursa çözülebilir. Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, Avrupa'nın kendisine sınır çizmesi gerektiğini söylediğinde, coğrafi sınırları kastetmemiştir. Öyle olsaydı, Malta veya Güney Kıbrıs'ın alınmaması gerekirdi. Kastettiği dini sınırlardı. Tüm bunda kaybedecek olan AB'dir, Türkiye değil. Türkiye'nin AB'ye duyduğu ihtiyaçtan çok, AB'nin Türkiye'ye şu anda ihtiyacı vardır.” (Straw, 2013, Chapter 18)

Avrupa Birliği'nin bazı üyeleri, Türkiye'yi tam üye olarak alma konusunda isteksizdir ama Türkiye'nin başka denizlere yelken açmasını da istemezler. AB Devlet ve Hükümet Başkanları **17 Aralık 2004** tarihinde şu kararı almışlardır: Eğer Türkiye AB'ye üye olamazsa, Türkiye'nin AB kurumlarına demirlenmesi söz konusudur. (...is fully anchored in the

European structures) Demirlemek şu demektir: “Avrupa Birliği’ne eğer üye olamayacaksınız, AB’den fazla uzaklara da gitmeyin.” Bu durumu Türkiye kabul edemez.

Türkiye’yi Avrupa Birliği’ne (ilk ismi ile AET’ye) ortak üye yapan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara’da imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başbakan İsmet İnönü Anlaşma’nın imza töreninde, “*Bu Anlaşma, Türkiye’yi Avrupa’ya ebediyete kadar bağlamaktadır*” diyerek önemli bir gerçeği açıklamıştır. Çünkü Ankara Anlaşması, Roma Anlaşması’nın 238’nci maddesine dayanmakta ve Türkiye-Topluluk ortaklığının temel ilkelerini belirlemektedir. AET Komisyonu’nun o dönemdeki Başkanı Alman Profesör Walter Hallstein, Ankara Anlaşması’nın imzalanması dolayısıyla Ankara’daki törende yaptığı konuşmada, “*Belli bir geçiş döneminden sonra Türkiye’nin AET’ye tam üye olarak kabul edilmesi gerektiğini*” savunmuştur. Hallstein’in bu açıklamasının sebebi, Ankara Anlaşması’nın 28’nci maddesidir.

Anlaşma, Topluluk (AET) ile imzalandığı için Topluluk için doğrudan uygulanan bir Topluluk Hukuk Belgesi’dir. Topluluk üyesi ülkelerce imzalandığı için de Uluslararası Hukuk Belgesi’dir. Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, birincil Topluluk hukukudur.

Ankara Anlaşması’nda taraflara fesih hakkı tanınmamış, yürürlük süresi de öngörülmemiştir. Bu sebeple, Anlaşma’nın amaçları gerçekleşene kadar yürürlükte kalması gerekir. Ankara Anlaşması, Türkiye’yi AET’ye ‘ortak üye’ yapan, taraflar arasında gümrük birliğine dayanan ve ileride tam üyeliği öngören bir Ortaklık Anlaşması’dır. Ana ilkeleri ve temelleri bakımından Roma Anlaşması’ndan esinlenmiştir. Türkiye-Topluluk ortaklığının temel ilkelerini belirleyen bir çerçeve anlaşmadır. Anlaşma’nın, Türkiye’yi üyeliğe götüren bir ortaklık anlaşması olduğunu bazı Avrupalı hukukçu ve düşünürler de kabul etmektedirler. Türk-Alman ilişkilerinde uzman olan Heinz Kramer, Anlaşma’nın nihai aşamada Türkiye’nin AET’ye üye olabileceği bir ortaklık içerdiğini belirtirken, bu görüşünü Anlaşma’nın 28’nci maddesine dayandırmıştır.

Thomas Oppermann ise Anlaşma’nın üyeliğe giden bir ortaklık içerdiğini ve hedefinin tam üyelik olduğunu ortaya koymuştur. Sevince Davası’ndaki yargıçlardan Manfred Zuleeg de, Ankara Anlaşması’nın hedefinin tam üyelik olduğunu belirttikten sonra, Anlaşma’nın üyelik için önkoşul içermediğine değinmektedir. Zuleeg, arka planındaki asıl amacın üyelik olduğunu ifade etmektedir. Yunanistan’ın tam üyelik başvurusu üzerine hazırlanan Komisyon Görüşü ile ilgili belgede de, Türkiye’nin Topluluk arasındaki yasal ilişkilerin nihai amacının tam üyelik olduğu, yoruma gerek bırakmayacak şekilde yer almıştır. AB Adalet Divanı’nda açılan ilk davalardan olan Demirel Davası’nın Hukuk Sözcüsü Marco Darmon, Ankara Anlaşması’nın ayırt edici özelliğini, Anlaşma’nın Türk halkı ile AET’nin içinde bir araya gelmiş halklar arasında gittikçe daha sıkı bağlar kurma iradesine bağlamakta ve şöyle demektedir: “*...238’nci madde temelinde yapılan anlaşmayı AET-A’mn (Roma Anlaşması) 177’nci maddesi anlamında bir organın eylemi olarak değerlendirmek mümkündür.*”

Atina Anlaşması (Md.72) ve Ankara Anlaşması (Md.28), ortaklık ilişkilerini ileride anlaşmaya taraf olan devletlerin tam üyeliğine aktarmayı öngörmektedir. Ankara Anlaşması, Topluluk ile Türkiye arasında gittikçe gelişen bir gümrük birliğinin kurulmasını öngörmektedir. Anlaşma, aşamalı bir ön ortaklık yaratmıştır. Katma Protokol, Ankara Anlaşması’nın 4’ncü, Geçici Protokol’ün 1’nci maddesine dayanılarak hazırlanmış bir Ön

Katılım Anlaşması'dır. (preadhesion) Bu durumdan çıkan sonuç şudur: Geçiş döneminden sonraki dönemde Türkiye'nin AB üyesi olması Türkiye'nin hakkıdır.

Ankara Anlaşması'nın 25'nci maddesi gereğince akit taraflar, Anlaşma'nın uygulama ve yorumu ile ilgili olarak Türkiye'yi, Topluluğu, Topluluk üyesi bir devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı Ortaklık Konseyi'ne getirebilirler. Konsey, anlaşmazlığı karar yolu ile çözebilir. Ayrıca anlaşmazlığı, Adalet Divanı'na veya mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürmeyi kararlaştırabilir. Taraflardan her biri, kararın veya hükmün yerine getirilmesinin gerektirdiği önlemleri almakla yükümlüdür.

Ortaklık Konseyi, Ankara Anlaşması'nın 22'nci maddesi uyarınca almış olduğu kararlar ile tarafları bağlar. Anlaşma'nın 22/1 maddesi şöyledir: "*Anlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için ve Anlaşma'nın öngördüğü hallerde Ortaklık Konseyi'nin karar yetkisi vardır. İki taraftan her biri, alınmış kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür.*" Ankara Anlaşması'nın 22'nci maddenin 3'ncü fıkrası ile, ortaklık rejiminin uygulanması sırasında anlaşma hedeflerinden birisine ulaşmak için ortak bir eylemin gerekli görüldüğü durumlarda, Konsey'e uygun kararları alma görevi verilmiştir.

Konsey, ulusal parlamentoların uzun süre gerektiren yasa çıkarma sürecini beklemek zorunda kalmaksızın yetki açıklarını kapatma imkanına sahiptir. Bu imkan, Gümrük Birliği'nin son döneminin gerçekleştirilmesinde kullanılmış ve Gümrük Birliği'ni tamamlayan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) alınabilmiştir. **OKK'ı Türkiye'de yanlış olarak Gümrük Birliği Anlaşması olarak bilinmektedir ama bu düzenleme Anlaşma olmayıp, bir Ortaklık Konseyi Kararı'dır.** Ortaklık Konseyi Kararları, AB'nin ikincil hukukudur. Bu durum, Adalet Divanı'nın 2/76 ve 1/80 sayılı OKK bağlamında vermiş olduğu 20 Eylül 1990 tarihli Sevince Kararı ile kesinleşmiştir. Sevince Kararı ile OKK'ların Topluluk hukukunun ayrılmaz parçaları oldukları ve doğrudan hukuki etkiye sahip oldukları belirlenmiştir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı, **Demirel Kararı** ile Türkiye-Topluluk ortaklığının bir önemli noktasına 1987 yılında şöyle dikkati çekmiştir: "*... üçüncü bir ülke ile özel ve ayrıcalıklı ilişkiler yaratırken, 238'nci madde, üçüncü ülkelere karşı AET-A'nın (Roma Anlaşması) kapsadığı tüm alanlara ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesini teminat altına alma yetkisini Topluluğa tanımak zorundadır.*" Divan bu Karar'la, ortaklık ilişkisi sonunda sınırlı da olsa ortak ülkenin Topluluk sistemine belirli bir katılmayı sağlamayı hükme bağlamıştır.

17 Aralık 2004 tarihinde AB ile müzakere tarihinin alınması üzerine, Brüksel'den yurda dönen Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Ankara'da törenlerle karşılanmış, Kızılay Meydanı'nda gündüz vakti havai fişekli tören düzenlenmiştir. Başbakan Erdoğan yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "*Aydınlık yarınların çağdaş Türkiye'si için çıktığımız yolda hamdolsun, dün müzakere süreciyle ilgili tarihi 3 Ekim olarak almış bulunuyoruz...geçen süre içinde birçok gayretler oldu. Birçok liderin AB yolunda mücadelesi oldu. Aşama aşama şüphesiz bir yerlere gelindi... Bundan sonra şüphesiz önümüzde uzun, zorlu yollar var unutmayın. Bundan sonra ülkemizde demokrasi daha farklı bir şekilde güç bulacaktır...Türkiye çağdaş ülkeler arasındaki yerini almaya başlamıştır alacaktır.*"

Cumhurbaşkanı Erdoğan Avrupa Birliği ile ilgili temaslarda bulunmak üzere 5 Eylül 2015 tarihinde gittiği Brüksel’de “Avrupa Birliği stratejik hedeftir” demıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de 9 Mayıs 2013 tarihinde kutlanan Avrupa Günü’nde, Avrupa’nın tartışılmaz bir parçası olan Türkiye’nin AB üyeliğinin pek çok konuda AB’ye önemli artılar getireceğini açıklamıştı. Cumhurbaşkanı Erdoğan 9 Mayıs Avrupa Günü dolayısıyla yayınladığı mesajda da referandum sürecinde kapıyı kapattığı Avrupa Birliği üyeliğini Türkiye için stratejik hedef olarak nitelemiştir: *“Tarihi, coğrafi ve kültürel olarak yüzyıllardır Avrupa’nın bir parçası olan ülkemiz, stratejik hedef olarak gördüğü AB üyelik sürecini, karşılıklı saygı, eşitlik ve kazan-kazan anlayışı çerçevesinde devam ettirmek arzusundadır.”*

AB Bakanı Volkan Bozkır’ın 18 Mayıs 2016 tarihinde *“AB bizim için stratejik bir hedeftir”* ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun 9 Ocak 2017 tarihindeki *“Türkiye’nin olmadığı Avrupa eksiktir”* açıklamaları, AB ile iplerin kopma noktasına gelmediğini göstermektedir. Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek de *“AB bizim için önemli bir çıpa, Batı’dan bir kopuş görmüyorum”* tespitinde bulunmuştur. Diğer Başbakan Yardımcısı Nurettin Canikli de *“Avrupa, bizim en büyük ekonomik ortaklarımızdan biridir. Bu ticaretten her iki taraf da çıkar sağlıyor. İki tarafın menfaatini yükseltecek şekilde ilişkilerimiz devam edecektir”* demıştır.

Başbakan Binali Yıldırım 21 Ağustos 2017 tarihinde Singapur’da Türkiye’nin temel dış politika eksenleri bugün de güncelliğini koruduğunu açıklamış, *“Avrupa Birliği, ülkemiz için stratejik hedef olmayı sürdürüyor”* diyerek önemli bir tespitte bulunmuştur: *“AB ile çok boyutlu ve köklü ilişkilerimiz var. AB ile Gümrük Birliği içinde olan tek aday ülkeyiz. Türkiye, AB’nin beşinci büyük ticaret ortağı ve AB ile ticaretimiz yaklaşık 146 milyar dolar seviyesindedir. Gümrük Birliği’ni güncelleyerek ticaret hacmini iki katına çıkarmayı hedefliyoruz ve bunun başarılabilceğini öngörüyoruz.”*

Başbakan Yıldırım’ın bu açıklamalarına bir destek de Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekci’den gelmiştir. İzmir’de 18 Ağustos 2017 tarihinde Ticari ve Ekonomik İşbirliğinde Yeni Dönem başlığıyla düzenlenen Türkiye-Rusya İş Forumu’nda bir konuşma yapan Zeybekci, Merkel’in ‘gümrük birliğini güncellemeyeceğiz’ demecinin yanlış olduğunu söylemiş, devamlı Türkiye’nin AB ile olan birlikten ayrılmadan Avrasya Gümrük Birliği’ne dahil olmayı hedeflediklerini de açıklamıştır. (Hürriyet, 19.08.2017) Sayın Bakan’ın AB yetkililerinin, güncellenmenin her iki tarafın da çıkarına olduğu, en üst düzeyde kazançlı çıkılacağı yönünde net beyanlarının bulunduğunu hatırlatması ve de 28 AB üyesi ülkenin oy birliğiyle bu güncelleme için yetki talebinin söz konusu olduğuna işaret etmesi doğrudur. Fakat daha sonra *“Gümrük Birliği’nin güncellenmesi bizim için olmazsa olmaz değildir”* açıklaması, yukarıdaki doğru tespiti ile çelişmektedir.

Bakan Zeybekçi Pamukkale’de **13 Aralık 2014** tarihinde düzenlenen Serbest Bölgeler Çalıştay’ında yaptığı konuşmada da *“Avrasya Gümrük Birliği, Türkiye için vazgeçilmezdir. Biz orada olmak zorundayız. Körfez İşbirliği Teşkilatı içinde olmak zorundayız. Orta Afrika Birliği denen... birliğin içinde yer almak zorundayız”* diyerek Türkiye’nin Avrasya Ekonomik Birliği’nde yer alması gereği üzerinde durmuştur. Bu istek bugünkü şartlarda gerçekleşemez. Çünkü, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol değişmediği sürece GATT/WTO kuralları gereğince Türkiye aynı anda iki farklı gümrük birliği içinde olamaz. Sayın Bakan bu durumu bilmeden açıklamayı yapmış olabilir.

Bakan Zeybekçi 20 Mart 2017 tarihinde “*Türkiye’nin yolculuğu, Avrupalı dostları ile birlikte medeniyet yolculuğudur*” derken haklıdır. Çünkü, AB üyesi ülkeler ve özellikle Almanya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler hiçbir zaman Avrasya Gümrük (Ekonomik) Birliği üyesi ülkelerle karşılaştırılmaz. Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkileri karşılıklı olarak geliştirmek ile gümrük birliği gibi ileri seviyede bir ekonomik entegrasyona gitmek, başka şeylerdir. Basitçe söylemek gerekirse, elma ile armudu karıştırmamak gerekir.

AB-Türkiye Gümrük Birliği, Türkiye’nin AB üyeliği sürecinde bir aşamadır. AB’ye tam üye olunursa Türkiye; egemenlik yetkilerinin kısmen devredildiği, alınan ortak kararlara tüm üye ülkelerin uymak zorunda buldukları, Batılı anlamda demokrasi ile yönetilen, üyelik için ekonomik (Maastricht) ve siyasi (Kopenhag) kriterleri yerine getiren, ekonomik entegrasyona (bütünleşmeye) dayanan ve sadece Avrupalı ülkelere dayanan bir uluslararası kuruluşa katılacaktır.

Ekonomi Bakanı’nın Türkiye’yi sokmak istediği Avrasya Gümrük Birliği çok farklı bir kuruluştur. Birliğin temelleri, Avrasya Ekonomik Birliği’nin (orijinal ismiyle Avrasya Ekonomik Topluluğu: Eurasian Economic Community: EurAsEC ya da AEB) kurulmasıyla atılmıştır. 6 Ocak 1995 tarihinde Rusya ile Belarus arasında gümrük birliği gerçekleştirildikten 5 yıl sonra AEB Anlaşması, 10 Ekim 2000 tarihinde Astana’da Beyaz Rusya, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Cumhurbaşkanlarıca imzalanmıştır. Ocak 2006 tarihinde Özbekistan Birliğe katılmış, böylece üye sayısı 6’ya çıkmıştır. Özbekistan üyeliğini 2008 yılında dondurmıştır. Mayıs 2002’de Moldova ve Ukrayna, Nisan 2003’de Ermenistan Kuruluş’a gözlemci ülke olmuştur.

16 Ağustos 2006 tarihinde Soçi’de Aleksandr Lukaşenko, Nursultan Nazarbayev, Kurmanbek Bakiyev, Vladimir Putin, Emomali Rahmon ve İslam Kerimov’un katıldığı Konsey toplantısında AEB (EurAsEC) çatısı altında bir gümrük birliği kurulması kararlaştırılmıştır. Birliğin kurucu üyeleri Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya Federasyonu’dur. Diğer AEB üyesi ülkelerin ekonomileri gümrük birliğine katılmaya hazır olduklarında birliğe üye olacaklardır. 6 Ekim 2007 tarihinde Duşanbe’de yapılan toplantıda gümrük birliğinin statüsü belirlenmiş ve bu konuda bazı temel anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlardan Gümrük Kodu 6 Temmuz 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gümrük birliği ve ortak ekonomik alan (common economic space) yakın gelecekte Birlik içinde ekonomik entegrasyonu gerçekleştirerek, kişilerin refah seviyesinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Avrasya Gümrük (Ekonomik) Birliğinin amacı, bu temel üzerinde üye devletleri birleştirmek ve uzun dönemde diğer Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS) üyelerini aynı çatı altında toplamaktır. Birliğe Ermenistan’ı dahil eden anlaşma 9 Ekim 2014’de onaylanmış, Rusya Devlet Duması Anlaşma’yı 26 Eylül 2015’de uygun bulmuştur. **23 Aralık 2014 tarihinde Kırgızistan ve Ermenistan, 1 Ocak 2015 tarihinde fiilen hayata geçen Avrasya Gümrük Birliği’ne kabul edilmiştir. Kazakistan, Rusya ve Kırgızistan aynı zamanda üst çatı kuruluşu olan Şanghay İşbirliği Kuruluşu (SCO) üyesidir.** Belarus ise Diyalog Ortağıdır. Avrasya Gümrük Birliği, Rusya’nın Orta Asya’daki ekonomik ayağı olarak değerlendirilebilir. Ekonomik birleşmedeki sorunlar göz önünde bulundurulduğunda Birliğin siyasi yönü daha ağır basmaktadır.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan **18 Temmuz 2012** tarihinde Rusya’ya yaptığı ziyarette Putin’e “*Zaman zaman bize takılıyorsun. AB’de ne işin var diyorsun. O zaman ben de şimdi size takılayım. Hadi gelin bizi Şanghay Beşlisi’ne dahil edin, biz de AB’yi gözden geçirelim*

şeklinde bir latife yaptım” demiştir ama Türkiye bu Beşlide de yer alamaz. Eğer Türkiye Şanghay Beşlisine (Şanghay İşbirliği Kuruluşu) tam üye olursa, bu durumda Batı dünyası ile ilişkilerini gözden geçirmek durumunda kalır. Çünkü ŞİK’na üye ülkelerinin hiçbiri NATO ve OECD üyesi olmayıp, çoğu üyeleri de Avrupa Konseyi’ne de üye değildir.

Avrasya Gümrük (Ekonomik) Birliği fikrinin öncülerinden olan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Türkiye’nin Avrasya Ekonomik Birliğine üye olmasını istemektedir.

Nazarbayev **24 Ekim 2013** tarihinde Misk’te gerçekleşen Yüksek Ekonomik Konsey toplantısında Türkiye’nin Avrasya Birliğine katılması yönünde tavsiyede bulunmuştur. Kazakistan için bir müttefik olarak görülen Türkiye, Rusya için siyasi, jeopolitik ve de jeokonjonktürel bir rakiptir. Rusya’nın Avrasyası’nda Türkiye kapının dışında önemli bir ortak olup, Avrasya kapısından içeri kalıcı olarak girmesi Rusya için bir tehdittir. **Rusya için Avrasya Gümrük Birliği bir ekonomik birleşme değil, Avrasya projesi kapsamında eski Sovyetler Birliğini yeniden hayata geçirme sürecidir.**

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Avrasya Ekonomik Birliği’nde Rusya’ya karşı Türkiye’yi bir denge unsuru olarak değerlendirmektedir. Bu konuya Nazarbayev **14 Aralık 2012** tarihinde **Kazakistan: 2050 Stratejisi: Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti** başlıklı ulusa sesleniş konuşmasında üstü örtülü olarak değinmiştir. Nazarbayev aslında bir Kazak milliyetçisidir ve Kazakistan devletinin uzun dönemde bağımsızlığından yanadır. Şu sözler O’na aittir: *“Jeti atasın bilmeytin er jetesiz, jeti gaşır tarihin bilmeytin el jetesiz”* Türkçesi: Yedi atasını bilmeyen kişi yaramaz, yedi asır geçmişini bilmeyen halkın geleceği olmaz.

Avrasya Ekonomik Birliği’ne Türkiye’nin girmesini isteyen Nazarbayev bu görüşünü, Esengül Kafkızı’nın Abdülvahap Kara (Kara, 2013) tarafından çevrilen ve Türkistan gazetesinde **14 Kasım 2013** tarihinde yayınlanan *“Ankara Gümrük Birliği’ne Katılmayı Gerçekten İstiyor mu? Kazakistan Cumhurbaşkanı’nın Teklifi Üçlü Gümrük Birliği’nde Görüşlerin Farklı Olduğunu Ortaya Çıkarılmış Gibidir”* başlıklı makalesinde ortaya koymuştur. Kafkızı, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın *“AB bizi oyalarsa biz de alternatif ararız, Şanghay 5’lisi bizi kabul etsin, AB’ye hoşça kal deriz”* demecinin perde arkasını şöyle açıklamaktadır:

“Beyaz Rusya’nın başkenti Minsk’te gerçekleşen Avrasya Ekonomik Yüksek Kengeşi’nin (Konseyi) olağan toplantısında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Türkiye’nin Birliğe alınması konusunda teklif yaptı. Nazarbayev ‘Dış seyahatlerimde bana sizler Gümrük Birliği ile eski Sovyetler Birliği’ni tekrar kurmayı mı, yoksa Rusya’nın himayesine girmeyi mi istiyorsunuz?’ diye çok sık soruyorlar. Belki, Türkiye gibi büyük ülkeyi birliğe alırsak böyle soruların sorulmasını önlemiş oluruz’ şeklinde konuştu. Nazarbayev’in bu sözlerinin Gümrük Birliği’ndeki meslektaşları üstünde şok etkisi yarattığında şüphe yoktur. Ancak, Rusya Devlet Başkanı Putin bu konuda doğrudan bir fikir serdetmedi, sadece Gümrük Birliği ile bir serbest ticaret anlaşması yapmaya Hindistan’ın istekli olduğunu belirtmekle yetindi. Bu ifadelerin altında çeşitli sebepler arayan Rusya’nın basın organları da Türkiye’nin esas amacının Gümrük Birliği’ne girmek değil, Avrupa Birliği’ne üye olmak olduğuna vurgu yaptıktan sonra Nazarbayev’in bu teklifinin Türk dünyasının en büyük ülkesinin yöneticileri için

beklenmedik bir jest olduğu yorumunda bulundular. Kommersant gazetesi Türkiye Dışışleri Bakanlığındaki güvenilir kaynaklara dayanarak verdiği bilgi de 'Ankara'daki resmi görevliler için bu ifade beklenmedik bir gelişme oldu' demektedir. Avrasya Ekonomi Komisyonu Başkanı Viktor Hristenko Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üye olma konusunda bir başvuruda bulunmadığını söyledi. Siyasi gözlemcilerle göre, Nazarbayev'in bu teklifinin altında yatan iki sebep olabilir. Birincisi Suriye konusunda Rusya ile taban tabana zıt bir politika takip eden Türkiye'yi Gümrük Birliğine üyeliğe sunmak ve böylece yakın zamanlarda Rusya'nın 'Suriye'nin birliğe üye olması mümkündür' şeklindeki ifadesine karşılık yapılmış bir hamledir. Ayrıca üye devletler gelecek yıl kurulması beklenen Avrasya Ekonomik Birliği'ne sıcak bakmamaktadır. Nazarbayev toplantıda ayrıca gümrük tarifeleri ile ilgili olarak da Rus meslektaşlarını eleştirdi. Gümrük Birliği'nden fayda yerine zarar gördüklerini söyleyen Nazarbayev, Kazakistan ürünlerinin Rusya pazarına girmekte engellerle karşılaştığını ve gümrük tarifeleri ile ilgili olmayan zorlukların var olduğunu, ürünlerinin kalite, temizlik ve diğer kontrolleriyle ilgili taleplerin arttırıldığını, karşılıklı ticaretin gittikçe karmaşıklaştığını ifade etti. Nazarbayev, Avrasya Ekonomi Komisyonu'nun Rus üyelerini de eleştirdi. Kazakistan Cumhurbaşkanı 'Kanuna göre Komisyon üyeleri hiçbir hükümete karşı sorumlu değildir. Ancak Avrasya Ekonomik Komisyon'unun Rus üyeleri Rusya Hükümeti'nin toplantılarına katılmakta ve özel talimatlar almaktadır' dedi. Bu sözlerden Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın Rusya'nın siyasi nüfuzuna kolay kolay boyun eğmeyeceğini anlaşılmaktadır. Nazarbayev bir amacı da Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üye olmasını teklif ederek, Ermenistan'ın Gümrük Birliği'ne üye olmak yolundaki istemine karşı tepkisini ortaya koymak olabilir. Avrupa Birliği yıllardır Türkiye'ye üyelik şartı olarak Ermenilere karşı yaptığı soykırımı kabul etmesini talep etmektedir. Ancak, Ermenistan bölgesel birlik için Avrupa yerine Rusya'yı tercih etme yolunu seçmektedir. Belki de bundan dolayı birkaç yıldan beri yerinde sayan Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki müzakereler yeniden başlayacaktır. Gümrük Birliği konusunda beklenmedik bir çıkış yapan Kazak meslektaşının tavrına Rusya Devlet Başkanı Putin hiçbir tepki göstermedi. Ancak Rus siyasi gözlemcilerinin şimdiye kadar ortaya koydukları yorumlardan anladığımıza göre, Rusya Türk dünyasının en güçlü ülkesinin Moskova'nın siyasi projelerine dahil olmasını kesin olarak karşıdır. Rusya gazetelerin birinde 'Gümrük Birliği Moskova'nın bir projesidir. Gelecekte o Avrasya Birliği'nin temeli olacaktır. Avrasya Birliği'nin kurulması fikrinin sahibi Rusya'nın bugünkü lideri Putin'dir. Birçok uzmanlar Kremlin'in bu planını eski Sovyet ülkelerinin önce ekonomik, daha sonra siyasi egemenliğini yok etmeye yönelik bir proje olarak görmektedirler' diye yazıldı. Aynı gazetede 'Özbekistan'ın bu birlikten kendisini uzak tutmasının bir sebebi de budur' şeklinde görüş belirtildi. 2011'de Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov Taşkent'in Gümrük Birliği'ne katılmamasının temel sebebi olarak, bu Birliğin gizli gündeminde ekonomik menfaatlerden çok siyasi amaçların bulunduğunu söylemişti. Beyaz Rusya Cumhurbaşkanı Lukaşenko ise Gümrük Birliği'ne Ermenistan ve Türkiye'nin üye olmasının mümkün olmadığını fikrindedir. Eğer Türkiye Gümrük Birliği'nin kapısını çalacak olursa, bu durum Putin'in Rusya'nın eski nüfuzunu koruma ve onu tekrar eski dönemlerdeki gücüne kavuşturma gibi amaçlarını gerçekleştirmesine

engel olacaktır. Bunun sebeplerine bakacak olursak, öncelikle Türkiye'nin ekonomisi Rusya ekonomisinden daha ileridir. Hafif endüstrisi gelişmiştir, ayrıca Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde dünya krizini yara almadan atlattır. Ayrıca Türkiye'nin birliğe katılması durumunda dil – kültür dengeleri değişecektir. Asırlar öncesinden günümüze değin bölgede etkili olan Rusya ve diğer Slav ülkelerin dil ve kültürleri üstünlüğünü kaybedecek ve Türkiye Birlik içinde kendi kurallarını koymaya başlayacaktır. Birlik içinde uluslararası belgelerin sadece Rusça değil, ikinci bir dilde daha hazırlama zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Bunlara ek olarak Kazakistan'ın Türkiye ile birlikte Türk Kengeşi'ne (Turkic Council) üye olduğu da göz ardı edilmemelidir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in geçen yıl İstanbul'da yaptığı konuşmayı da hatırlamak gerekir. Nazarbayev konuşmasında; Rus sömürgeciliği üzerinde durmuş, Ankara'dan Altaylar kadar olan coğrafyada yaşayan 200 milyon Türk'ün birlik olması durumunda dünyada büyük bir güce dönüşebileceklerine, Rus hegemonyası dolayısıyla milli kültür ve dilleri kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarına değinmişti. Demek ki, Rusya için Türkiye'nin Gümrük Birliği'nde girmesi hiç te istenen bir durum değildir. Çünkü, Gümrük Birliği'nin amacı Rusya'nın eski Sovyet ülkelerindeki nüfuzunu güçlendirmektir. Bunu, Rusya'nın siyasi gözlemcileri de kabul etmektedir. Rusya'da yayınlanan bir makalede 'Rusya, ekonomisi küçük ülkeler de kendi hegemonyasını sürdürmeyi amaçlar, bundan dolayı kendisinden büyük ekonomilere Birliğin kapısını açmak istemez' ifadelerine rastlıyoruz. Çünkü, bu birlikte eşitler arasındaki ortaklık şeklinde bir anlayış henüz oluşmamıştır. Nazarbayev'in bu toplantıdaki konuşması, Kazakistan'ın Rusya'nın kolaylıkla avucuna düşmeyeceğini, hatta aksine Rusya'dan başka da destek göreceği ülkelerin var olduğunu gösterdi. Plana göre, Mayıs 2014'de Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulması gerekiyor. Birkaç ay içinde böyle bir adımın atılmasına ne Kazakistan, ne de Beyaz Rusya hazır görünmüyor.”

Dönemin Başbakanı Erdoğan **12 Ağustos 2010** tarihinde Ankara'daki büyükelçilere verdiği iftar yemeğinde **“Türkiye'nin dış politika eksenini değiştirmemiştir”** dese de eğer Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'ü bir an için yok sayıp Avrasya Gümrük Birliğine girsek, o zaman Türkiye'de eksen tartışmaları gündeme gelir. Ermenistan'ın içinde bulunduğu gümrük birliğine Türkiye'nin girmesi, **Ermenistan'a uygulanan ambargoların kalkması ve Ermenistan'ın Türkiye aleyhine tüm dünyada yürüttüğü sözde Ermeni soykırım iddialarının kabul edilmesi anlamına gelir.**

Avrupa Birliği ile ilişkilerde çeşitli faktörlerin etkisiyle meydana gelen olumsuz gelişmeler sebebiyle Türkiye'nin son 200 yıldır Batı'ya dönük yüzünü Şanghay İşbirliği Kuruluşu ve Avrasya Gümrük Birliği gibi Rusya'nın siyasi ve ekonomik etkinliğinde olan kuruluşlara yöneltmesi bir alternatif olamaz. Türkiye için zaman zaman **“Batıya giden gemide Doğuya koşan ülke”** benzetmesi yapılmıştır ama bunun doğru olmadığı Türkiye'nin üye olduğu Avrupalı ekonomik, askeri ve siyasi kuruluşlar tarafından ispatlanmıştır. Türkiye'nin dışında hiçbir Müslüman ülke AB dışındaki tüm Avrupalı kuruluşlara üye değildir.

Geçmişte Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Numan Kurtulmuş'un Türkiye'nin gümrük birliği sonucunda kayıplar yaşadığını belirtmesi ve **“Gümrük Birliği'ni yeniden gözden geçirmek ve müzakere etmesi zaruridir”** demesi hem doğru ve hem de yanlış bir

açıklamadır. Doğrudur, çünkü gümrük birliğinin günün şartlarına göre derinleştirilmesi gerekir. Yanlıştır, çünkü gümrük birliği ile Türkiye kayıplar yaşamamıştır. Türkiye’de üretilen buzdolabı, çamaşır makinesi ve televizyonların ithal edilen benzer ürünlerden bir farkı kalmamıştır.

Türkiye, AB için önemli bir stratejik ortaktır. Türkiye’siz bir AB, zayıf bir küresel güç olmaya adaydır. AB ile olan gümrük birliğinden çıkarak Avrasya Gümrük Birliğine girmek, bu pazarı kaybetmek demektir. Bu gelişme, Türkiye’nin ihracatını ve de döviz gelirlerini olumsuz etkileyerek cari açığın büyümesine yol açar.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu eski Başkanı Stefano Manservisi’nin de belirtmiş olduğu gibi Avrupa Birliği Türkiye’nin açık ara birinci ticari ortağıdır. Günümüzde Türkiye ve AB arasında Gümrük Birliği çerçevesinde gelişmiş güçlü ticaret ve yatırım ilişkileri vardır. AB, Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımların ana kaynağıdır. Avrupalı şirketler otomotivden enerjiye, haberleşmeden mali hizmetlere çeşitli sektörlerde yatırım yapmaktadır. Türkiye’deki doğrudan yabancı sermaye stokunun üçte ikisi AB ülkeleri kaynaklıdır. Avrupa Birliği Türk şirketlerin ana yatırım adresi olmuştur. Son beş yılda Türkiye kaynaklı doğrudan yatırımların yarısından fazlası (%57) AB üyesi ülkelere gitmiştir. Avrupa’da Türk sermayesiyle kurulmuş yaklaşık 150 bin şirkette 630 bin kişi çalışmaktadır. Dışişleri Bakanlığı’na göre yurtdışında yaşayan 5 milyonu aşkın Türk toplumunun yaklaşık 4 milyonu Batı Avrupa (AB) ülkelerindedir.

Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu 28 Ocak 2015 tarihinde Türkiye’nin Avrupa Birliği hedefinin stratejik bir hedef olduğunu ve kararlılıkla devam ettirileceğini söylemiştir: “AB bizim için stratejik bir hedeftir. İnşallah öyle veya böyle bir gün mutlaka Türkiye AB’nin üyesi olacaktır.” (Hürriyet, 28.01.2015) AB üyeliği hedefinden de bir sapma söz konusu değildir. 2001, 2003 ve 2008 yıllarında güncellenerek Bakanlar Kurulu kararıyla Resmi Gazete’de yayınlanan AB üyeliği hedefine yönelik Türkiye Ulusal Programı’nın giriş bölümündeki hedefte bir değişiklik olmamıştır.

İngiltere eski Dışişleri Bakanı Jack Straw 14 Mayıs 2013 tarihinde Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nda (TEPAV, 2013) verdiği konferansta, Bulgaristan ve Romanya’nın tüm kriterleri karşılamazken AB’ye üye ülke olduğunu, Türkiye’ye ise süreçte çifte standart uygulandığını belirtmiştir. **Bu çifte standarda ben Bobon kriteri (Bo: Bizden Olan, Bon: Bizden Olmayan) diyorum.** Straw, Türkiye için coğrafi sınırlarla ilgili bir sıkıntının olmadığını da açıklamıştır: “*Sarkozy zamanında ‘Avrupa’nın sınırları olmalı’ demişti. O zaman Güney Kıbrıs da AB üyesi olmamalıydı.*”

Türk kökenli Amerikalı iktisatçı Prof. Dr. **Daren Acemoğlu** Avrupa Birliği’ne ve de NATO’ya alternatif olarak Şanghay Beşlisi’ne üye olmasının Türkiye açısından olumlu olmadığını açıklamıştır: “*Çok kötü okuyorum. Türkiye’nin Batı’yla ilişkisi hiçbir zaman sorunsuz değildi. Bir adım geri, bir adım ileri gidiyordu. Avrupa’yla yakınlaştığımız dönemler hep iyi netice verdi.*” Acemoğlu, Perakende Günleri için geldiği İstanbul’da Avrupa Parlamentosu’nun Türkiye ile üyelik müzakerelerini geçici olarak dondurma kararını nasıl karşıladınız sorusunu da “*Avrupa Birliği, Türkiye’nin kurumları için önemli bir çapadır. Bu çapayı elimizden kaçırmak üzereydik. Şimdi tamamen kaçırdık. Türkiye için iyi bir sonuç olmadı. Ayrımın büyümesi hem ekonomik hem siyasi anlamda çok kötü*” diyerek cevaplandırmıştır.

15 Aralık 2016 tarihinde düzenlenen AB Liderler Zirvesi sonrasında liderler, AB-Türkiye mutabakatına bağlılıklarını yineleyerek, anlaşmanın tüm unsurlarının uygulanmasının önemini vurgulamıştır: “*AB Konseyi, AB-Türkiye mutabakatına olan bağlılığını yineler ve tüm unsurlarının ve tam ve ayırım yapılmadan uygulanmasının önemini altını çizer.*” AB Komisyonu tarafından yapılan açıklamada “*Demokrasi ile temel hak ve özgürlüklere olan saygı anlaşmanın önemli bir parçası olacaktır*” ifadelerine yer verilmiştir. Türkiye AB ilişkilerinin 2017 ve sonrasında gelişmesinin şartlarını İKV’nın önceki Başkanı Prof. Haluk Kabaalioğlu Dünya Gazetesi’nden Osman Arolat’a şöyle açıklamıştır: “*Ülkemizin yurt dışı imajı çok önemli. AB ülkelerinde bizimle ilgili olumsuzluklar ortadan kalktığı oranda, demokrasimiz konusundaki şüpheler giderildikçe, sorunların çözülmesi ve müzakerelerin sonuç vermesi mümkün olacaktır.*”

Rahmetli Cumhurbaşkanımız Turgut Özal’ın **14 Nisan 1987** tarihindeki üyelik başvurusu sırasında söylediği “*Bu uzun ve meşakkatli bir yoldur. Bizi caydırmak için çok şey yapacaklar. Ama yılmamalıyız*” tespitini Türkiye göz ardı etmemelidir. Bu kapsamda Ermeni diasporasının iddialarının **17 Aralık 2004** tarihinde Brüksel’de Türkiye’nin önüne büyük bir engel olarak çıkarıldığı unutulmamalıdır. Avrupa Birliği Ermeni sorunu konusunda Türkiye’ye iki dayatmada bulunmuştur. Bunlar; **Türkiye’nin AB’ye girmesi için sözde Ermeni soykırımını tanınması ve Ermenistan’la sınır kapısını açmasıdır.** Avrupa Parlamentosu’nun Ermenistan’ın propagandası altında kalarak sözde Ermeni soykırımını Türkiye’nin tanınması için almış olduğu kararları da vardır.

Türkiye-Ermenistan yakınlaşması; aşağıdaki konular hukuki düzenlemeler yapılarak ortadan kaldırılmadığı, söylemler düzeltilmediği ve sözde Ermeni soykırımını yalanı gündemden düşürülmediği sürece Türkiye Avrasya Gümrük Birliği’ne üye olamaz. ASEAN’a ve Şanghay İşbirliği Kuruluşu’na Diyalog Ortağı olarak kabul edilen Türkiye’nin Avrasya Gümrük Birliği’ne Diyalog Ortağı olması, aşağıdaki hususlar ortadan kalkmadan uygun değildir.

- Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti’nin 23 Ağustos 1990 tarihli Bağımsızlık Bildirisi’nin 12’nci maddesinde “*Ermenistan Cumhuriyeti, 1915 Osmanlı Türkiye’si ve Batı Ermenistan’da gerçekleştirilen soykırımın uluslararası alanda kabulünün sağlanması yönündeki çabaları destekleyecektir*” denilmektedir.
- Ermenistan Parlamentosu, 23 Eylül 1991 tarihinde aldığı bağımsızlık kararında Ermenistan Bağımsızlık Bildirisi’ne sadık kalacağını açıklamış ve taahhüt etmiştir.
- 1995 yılında kabul edilen Ermeni Anayasası’nda Ermenistan’ın Bağımsızlık Bildirisi’ndeki ulusal hedeflere bağlı kalacağı bir anayasa hükmü olmuştur. Soykırım yalanının uluslararası alanda tanınmasının Ermenistan’ın dış politika hedefi olduğu belirtilmiştir.
- Erivan’da yapılan Gelişen Ermenistan Partisi’nin 4’ncü Kurultayına katılan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan, “*Bağımsızlık Karabağ halkının seçimidir. Uluslararası hukuk dahi bu konuda farklı yaklaşım ortaya koyamaz*” demiştir.
- Ermenistan’daki okul duvarlarında asılan haritalarda Türkiye’nin 12 ili yer almıştır.
- Ermenistan Milli Marşı’nda “*Topraklarımız işgal altında, bu toprakları azat etmek için ölün, öldürün*” yazılıdır.
- Karabağ’da katliam yapan Ermeni kuvvetlere komutanlık yapan bugünkü Ermenistan Cumhurbaşkanı **Serj Sarkisyan**’dır.

- Sarkisyan İngiliz yazar Thomas De Waal'a, "*Hocalı'dan önce Azeriler bizim şaka yaptığımızı sanyordu, Ermenilerin sivil topluma karşı el kaldırmayacaklarını sanyorlardı. Biz bunu- stereotipi- (zeka geriliği) kırmayı başardık*" demiştir.

Tüm olumsuzluklara rağmen Türkiye Batı dünyasından kopmamalıdır. Avrasya ile ilişkiler geliştirilmeli, fakat Rusya'nın egemen olduğu kuruluşlara girme çabalarına son vermelidir.

Rusya ile olan uçak krizinden sonra Batı dünyası ve AB ile ilişkiler daha çok önem kazanmıştır. Başbakan Davutoğlu 28 Ocak 2015 tarihinde Türkiye'nin Avrupa Birliği hedefinin stratejik bir hedef olduğunu ve kararlılıkla devam ettirileceğini söyleyerek yeni dönemin hedefleri arasında stratejik AB hedefini de saymıştır. AB'nin Genişlemeden Sorumlu Üyesi Stefan Füle'nin de 2012 yılında belirtmiş olduğu gibi Türkiye bir gün AB üyesi olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100'ncü yılı olan 2023'ün Türkiye'ye üyelik tarihi olarak belirlenmesi, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin üyeliğine yaklaşımını ortaya koyması bakımından bir mihenk taşıdır.

2000'li yılların başında Rusya'da Putin'in iktidara gelmesinin ardından çeşitli bölgesel kuruluşlar aracılığıyla Sovyet ardılı ülkeler arasında eski Sovyetler Birliği'ne benzeyen bir birliğin sağlanması amaçlanmıştır. Putin'in amaç ve söylemlerinde büyük bir değişimin olduğunu söylemek mümkün değildir. O halde neden Avrasya Ekonomik Birliği ya da Şanghay İşbirliği Kuruluşu Türkiye için yeni bir alternatif olarak gösterilmektedir? Böyle bir oluşum içerisinde Rusya'nın Türkiye'yi gerçekten görmek isteyip istemediği de tartışma konusudur. Rusya istese bile Türkiye, AB ile imzaladığı Ankara Anlaşması ve Katma Protokol yürürlükte olduğu sürece bu kuruluşlara üye olamaz.

Türkiye, 1856 Paris Anlaşması'ndan sonra yüzünü Batı'ya çevirmiş, Tanzimat'tan bu yana da Batı'ya yönelmiş dünyadaki tek Müslüman ülkedir. Türkiye, laik ve demokratik ilkeleri benimsemiş, Batı dünyası ile ortak sınıra sahip ve ona komşu, AB ülkeleri ile tarihi ilişkileri bulunan, dünya üzerinde **mevcut 57 İslam ülkesi arasında ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve sportif alanlarda en gelişmişler arasında yer alan, hayat tarzı olarak kendi kültürel değerlerini koruyarak Batı'yı seçmiş bir ülkedir.** Türkiye için zaman zaman "**Batiya giden gemide Doğuya koşan ülke**" benzetmesi yapılmıştır ama bunun doğru olmadığı **Türkiye'nin üye olduğu Avrupalı ekonomik, askeri ve siyasi kuruluşlar tarafından** ispatlanmıştır. Türkiye'nin dışında hiçbir Müslüman ülke AB dışındaki tüm Avrupalı kuruluşlara üye değildir.

Uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerde ülkelerin birbirlerini nasıl algıladıkları önemlidir. Bu algı, tarafların birbirlerine karşı tarihsel imaj ve kültürel birikimlerin etkisinden geçerek oluşur. Algılar bazen peşin yargılardan etkilenir ama algıların varlığı maddi gerçekliğin küçümsenmesi anlamına gelmez. Maddi gerçekliğe anlam kazandıran, o gerçekliğe taraflarca atfedilen önemdir. Günümüzün küresel dünyasında algılar statik olmayıp hızla değişebilmektedir. Tarafların eylemleri algıları doğurur. Bu sebeple eylem değişince algı da değişebilir. Türkiye'nin gösterdiği ekonomik performans ve izlediği dış politika, ülkemizin Batı dünyasındaki algısının değişmesini sağlamıştır.

Türkiye değişirken Batı'nın Türk dış politikası algısı da değişmektedir. NATO üyeliğinden sonra Türkiye, Batı Dünyası'nın sadık bir müttefiki olarak algılanmıştır. Türkiye'nin dış politikada belli ilkeler belirleyerek bunları uygulamaya koyması, son yıllarda ABD ve Avrupa Birliği'nde endişe doğurmuştur ama bu bir eksen kayması anlamına gelmemektedir. 2023 vizyonu tartışılırken, son yıllarda izlenen dış politika sebebiyle Türkiye'nin dış politikasında eksen kayması var mı sorusu gündeme gelmiştir. TÜSİAD'ın Görüş Dergisi Ağustos 2010 tarihli sayısında dış politikadaki eksen kayması tartışmalarını ele almış ve "*Sarkaç doğuya kayıyor: Türkiye sürüklüyor mu, sürükleniyor mu?*" kapak sloganıyla çıkmıştır

Batı'nın çifte standartlarına yönelik Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar gibi Batılı olmayan bölgelerde seslendirdiği eleştiriler zaman zaman Türkiye'nin bir ortak değil, rakip güç olarak algılanmasına yol açmakta, Ortadoğu'daki Batı karşıtı aktörlerle ilişkileri, Türkiye'nin Avrupa'da ne tür bir ortak olacağı konusunun sorgulanmasına sebep olmaktadır. Eksen tartışmalarının doğmasına zemin hazırlayan gelişme, Türkiye - AB ilişkilerinin çıkmaz sokağa girmesidir. Dokuzuncu Cumhurbaşkanı merhum Süleyman Demirel'in Aydın Doğan'a 7 Şubat 2015 tarihinde yazmış olduğu mektupta önemle üzerinde durduğu husus, *“Türkiye, ne olursa olsun, Avrupa Birliği çıpasına sarılmalıdır. Bundan vazgeçmek olmaz”*dır. Bu, önemli bir tespittir.

Türk kamuoyu artık ülkemizin bir gün AB üyesi olacağına inanmamaktadır. Kamuoyu desteği olmadan Türkiye Cumhuriyeti'nde hiçbir hükümet AB'ye üyelik konusunda istekli olmayacak, bu durumda Türkiye ile Batı dünyası arasındaki ilişkiler zayıflayacak ve Türkiye'de bir eksen kayması belki bu durumda olabilecektir. Bu gerçeği görerek Türkiye yeni bir strateji belirlemek zorundadır. 63 yıl önce NATO kurulduğunda hiç kimse; 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin çökeceğini, Avrupa'nın iki bloklu yapısının ortadan kalkacağını, Varşova Paketi'nin 1 Temmuz 1991'de dağılacağını, Savaş sonrası Avrupa'sının iki kutuplu yapısının askeri bakımdan tarihe karışacağını, Polonya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, Slovenya, Macaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya ve Bulgaristan gibi eski sosyalist ülkelerin Türkiye'den önce Avrupa Birliği üyesi olacaklarını tahmin etmiyordu.

Avrasya Gümrük (Ekonomik) Birliği ülkelerinin şu anki toplam nüfusu 183 milyondur. 79 milyonluk (2017) bir Türkiye'nin Birliğe katılması Birlik içindeki nüfus ağırlığını değiştireceği ve Türkiye'nin etkinliğini arttıracığı için Rusya bu üyeliğe sıcak bakmaz. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin nüfusu, büyük bölümü Özbek ve Kırgızlardan oluşan Tacikistan da dahil 65 milyondur. Türkiye'nin nüfusuna bu nüfus da eklenirse 144 milyonluk Türk nüfus 183 milyonun etkinliğini önler.

Türkler Batı'ya yönelmiş bir ulustur. Lucius Annaeus Seneca *“Hangi kapıya yöneldiğini bilmeyen hiçbir zaman uygun esen rüzgarı bulamaz”* (ignoranti quem portum petat nullus suus ventus est) derken haklıdır. Çünkü, yöneldiğiniz kapıyı bilmezseniz, hiçbir zaman uygun esen rüzgarı yakalayamazsınız. Ama bazen kapıyı bulmanız yeterli olmayabilir. Çünkü rüzgar eğer tersten eserse, sizi uygun olan kapıya değil, istemediğiniz bir kapıya yönlendirebilir.

Büyük Önder Atatürk 29 Ekim 1923 tarihinde Fransız yazar Maurice Pernot'ya verdiği demeçte tercihini yapmıştır: *“Kabul etmelisiniz ki, doğuda yaşamayı seçmeye mecbur olduğunuz için, ırkımızın beşiği ile ilgili olması nedeniyle mümkün olduğu kadar yakın batıyı bir yerleşim yeri seçtik. Fakat vücutlarımız doğuda ise fikirlerimiz batıya doğru yönelik kalmıştır. Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün çalışmalarımız Türkiye'de asri binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edipte Batıya yönelmemiş millet hangisidir?”*

Avrupa Birliği üyeliği Türkiye için bir stratejik hedefdir. Bu sebeple Türkiye, Batı dünyası ile ilişkilerini kesmeden aşağıdaki fotoğraf karesinde yer alamaz.

